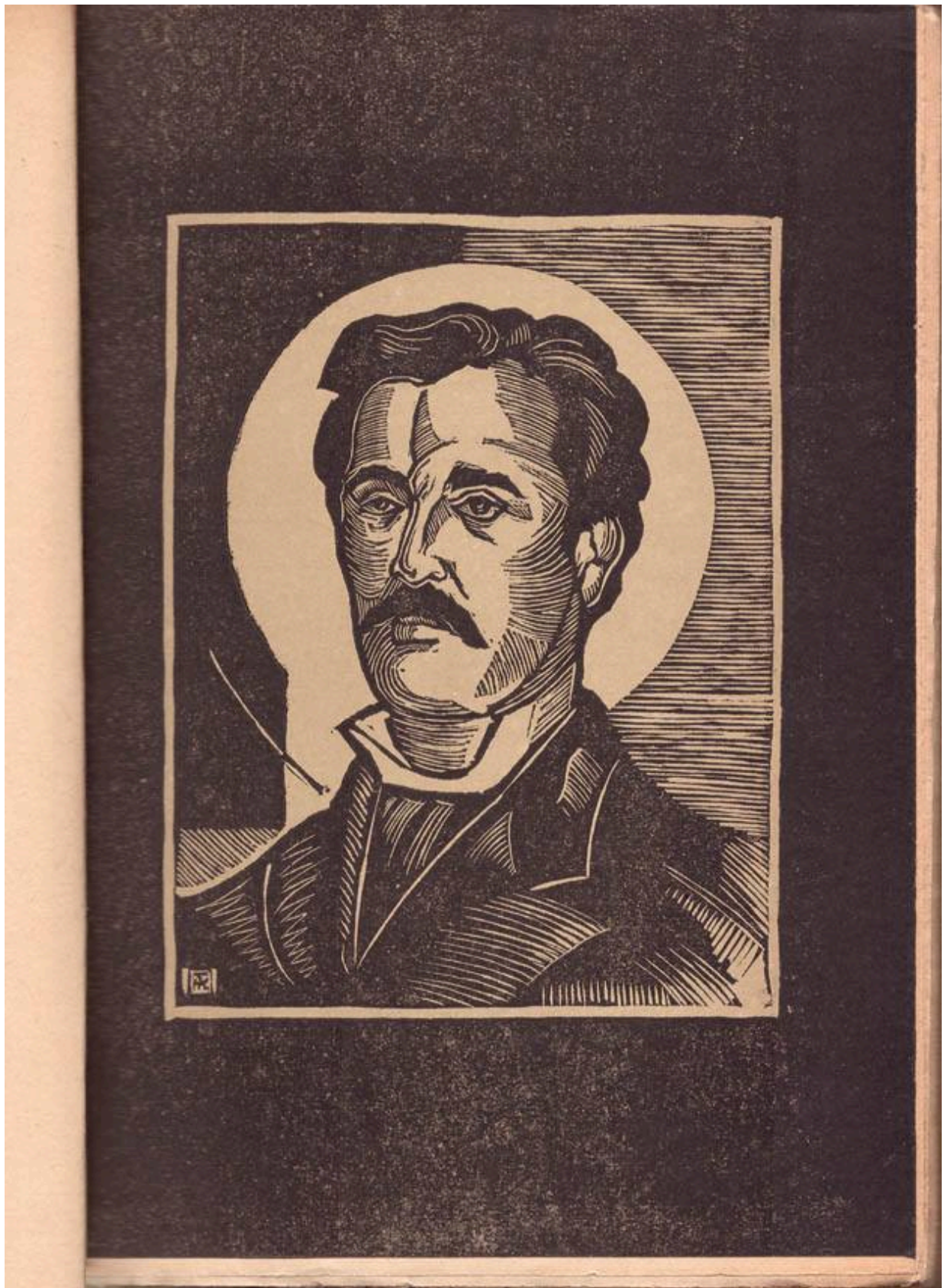

**“Editorul de editor” EUGEN
SIMION. Nae Georgescu: IARĂȘI
DESPRE ATEISMUL DIN MORTUA
EST!**

Eminescu – Gravura a pictorului basarabeian Th.
Kiriacoff-Suruceanu, Editie de Poezii din 1943

Patru texte date la *Luceafărul de dimineață*, în continuarea serialului de

mai jos, au fost refuzate politicos de revistă („nu se poate”). Au apărut compact în revista Argeș, octombrie 2017, la rubrica „Scrisori de la moara mea” și în premieră online aici, la Mihai-Eminescu.Ro. Titlul de mai sus ne aparține.

IARĂȘI DESPRE ATEISMUL DIN *MORTUA EST!*

de Nae Georgescu

Argument

Joi, 15 iunie 2017, la Căminul cultural din Dumbrăveni, județul Suceava, actorul Dorel Vișan a susținut un spectacol de poezie eminesciană, recitând și comentând, între altele, Mortua est!, cu insistente referiri la ateismul poetului de aici și din alte poeme – iar discuția reverberându-se, apoi, în luările de cuvânt ale distinsului prezidiu al distinsei adunări. Observându-mi prezența în sală. dl. academician Eugen Simion ar fi vrut, desigur, să-mi ofere cuvântul, peste rând, mai ales că dezvoltasem tema în legătură cu alte asemenea băgări de seamă, precum cea a lui Cristian Tudor Popescu ori cea a lui Răzvan Codrescu (aka Vasile Adolf Marian) – dar și-a făcut, probabil, socoteala că argumentația mea ar fi de circumstanță, și poate nu va convinge...

Abia revenind din piosul pelerinaj acasă, între cărți, îmi extrag din fișe și din ediția mea trimiterile și, pentru ca ateismul lui M. Eminescu din Mortua est! să nu rămână o glumă științifică nesancționată – dar și pentru a-l lumina pe actorul Dorel Vișan întrucâtva în privința textului – aștern pe hârtie în vederea publicării raționamentele de mai jos.

Printre locurile foarte greu de rezolvat, dacă nu imposibil, din poezia eminesciană aș dori să supun atenției publicului finalul de la *Mortua est!* Este

publicată de Eminescu¹ în „Convorbiri literare”, 1 martie 1871, comentată (cu citate ample) de Titu Maiorescu² în studiul său „Direcția nouă...” din aceeași revistă, același an, 15 mai, de același³ în volumul de „Critice” 1874, după care se regăsește în ediția princeps⁴ din 1883. Iată, așadar, patru surse (tipărituri) – și nu seamănă una cu alta. Primele îndreptări (de punctuație și de termeni) le operează Titu Maiorescu în studiul citat din revistă; lucrul ni se pare interesant, pentru că repune în discuție raportul lui Eminescu-poetul cu Iacob Negruzzi. Într-adevăr, poetul trimite *Mortua est!* de la Viena, însoțind-o de o scrisoare⁵ mult citată în care-i cere redactorului „Convorbirilor”: „Ștergeți ce vi se va părea bun de șters”. Îndreptările lui Maiorescu (din studiul său) vin peste numai două luni, și privesc chestiuni de fond. Deducem că Iacob Negruzzi nu s-a atins de aceste chestiuni, deci textul are girul lui Eminescu. Îndreptându-l o dată, Titu Maiorescu îl va îndrepta și a doua oară, în 1874, și a treia oară, în ediția princeps din 1883 – și chiar a patra oară, în ediția a doua⁶ unde desparte prin spațiu alb ultimele două versuri, ca pentru a indica importanța lor; textul îngheață astfel în celelalte ediții Maiorescu.

Drept este că formele din „Convorbiri literare”, considerate de noi ca având girul lui Eminescu, nu se regăsesc în nici unul dintre manuscrisele păstrate ale poemului. Nu este, însă, motiv de îngrijorare: ultimul manuscris, acela după care s-a cules textul, lipsește la mai toate antumele. Știm că Eminescu făcea, uneori, corecturi și în șpalt (corecturi, adică reveniri asupra textului, schimbări de termeni, punctuație, apostrofuri).

În fine, urma alege, ca să zicem și noi astfel, adică: dacă este un alt sens în textul tipărit cu girul lui Eminescu, și dacă acest sens spune ceva în plus – locul merită discutat; dacă nu, rămâne să păstrăm ori să nuanțăm „contemporan” ateismul tânărului poet, „resimțit” de mulți critici pornind de la acest final al poeziei *Mortua est!*

Redau ultimele patru versuri din prima publicare: *Au e sensu in lume? Tu chipu zimbitoru / Trăit-ai anume ca astfeliu să mori? / De e sensu intr'asta e'ntorsu și a tēju; / Pe palida-ți frunte nu-i scrisu Dumneđu.* Termenul care ne interesează este *a tēju*, scris în două cuvinte și cu căciulă pe -e. Citând textul peste două luni, Titu Maiorescu îndreptă: *ateu*, cuvântul cum îl avem astăzi. Peste un an, la 1 decembrie 1872, Eminescu va publica⁷, tot în „Convorbiri literare”, nuvela *Sărmanul Dionis*, cu poemul cunoscut unde versul – cunoscut, de asemenea – este: *Ah! atei, nu tem ei iadul ș'a lui Duhuri – liliicii?* Mai menționăm că în manuscrisele poemului *Mortua est!* se regăsește termenul firesc: *ateu*.

Poate că nu ne-ar fi ataras atenția acest *a tēju*, și l-am fi considerat o scăpare de tipograf ori o îndreptare a lui Iacob Negruzzi, dar punctuația de care însoțește Titu Maiorescu, la retipărire, contextul ne face să revenim. Mai întâi pune două puncte și virtulă la final de vers: *De e sensu intr'asta: e'ntorsu și ateu, / Pe palida-ți frunte nu-i scrisu Dumnezeu.* Reluând în *Critice* (1874) pasajul, pune virgulă în loc de două puncte și elimină peste tot -u final (*sens, 'ntors, scris*). În ediția princeps rămâne eliminat -u final, dar în locul virgulei de la sfârșitul versului găsim linie de pauză (așadar, de un sens concluziv, pe care i-l dăduseră la început cele două puncte, are nevoie).

Tot în ediția princeps, cele trei puncte de suspensie din primul vers citat: *Au e sens în lume?... Tu chip zimbitor* (inexistente în *Critice*, 1874, unde, în schimb, este virgulă astfel: *Tu, chip zimbitor / Trăit-ai anume...*) Maiorescu pare a interpreta continuu pasajul, ca și când ar fi nemulțumit de posibilitățile pe care i le oferă punctuația și scrierea. Prin reacție firească, ne incită să interpretăm, la rândul nostru.

Important, în pasaj, este, desigur, *semnul întors*. Îl vom regăsi în *Egiptul* (1 octombrie 1872): *Magul, paza resbunerei, a cetit semnul întors*; în *Scrisoarea III*: ... *să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale* etc. În *Mortua est!* se explică mai clar: *sens întors*, adică *invers*. Trebuie, în acest caz, regândit pasajul iar cele două adverbe: *anume* și *astfelu* înțelese în contextul sensului invers: *Trăit-ai anume ca astfelu să mori* nu înseamnă *să mori astfel, în acest mod* (tânără, frumoasă etc.) – ci strict: *ai trăit pentru ca, trăind, să mori*, scopul vieții este moartea, lumea merge invers, întors, din viață spre moarte, trăiește *anume*, în mod special, ca să moară. Abia acest sens luminează, dinspre final, textul de mai sus: *Văd vise'ntrupate gonind după vise / Pân' dau în morminte ce-așteaptă deschise*. Viața e vis: tema cunoscută – adusă, însă, de Eminescu la ultimele ei consecințe. Și abia astfel, revenind la termenul *a tēju* din prima tipăritură (și numai de acolo!) găsim sensul etimologic: alfa privativ înseamnă *lipsit de*. Sensul acesta, spune poetul, este *lipsit de zeu*, nu se poate ca zeul să pună *semnul întors* în lume, să fie pentru moarte – când el este viață. Nu este aici nici o revoltă, ci doar o constatare – cu această marjă de siguranță: *De e sensu intr'asta*, adică *dacă* (și numai dacă) este *sens*, atunci el nu este *zeesc*

(pentru că zeul vrea viața, nu moartea). Poemul se încheie în dilema hamletiană pe care o dezbate, de altfel.

Departe, însă, de asta este sensul *ateu*, care înseamnă împotriva zeului (și a dus la *ateism*, curent de idei, atitudine chiar etc.) Eminescu se apropie, mai degrabă, de sensul istoric: după câte știm, primii creștini erau numiți „atei”, cu sensul că nu au nici un zeu (numele zeului lor fiind ascuns, vezi simbolistica știută); vezi, în limba română, „om fără nici un dumnezeu”, unde dumnezeu a luat locul lui zeu (și, deci, nu trebuie scris cu majusculă, Dumnezeu).

Abia ajunși în acest punct al explicațiilor noastre, însă, lucrurile se complică. Într-adevăr, de ce pune poetul căciulă pe e din *a tău*? Dacă e semn pentru vocală scurtă, înseamnă că nu vrea accent pe –e. Dacă e semn pentru – ă, înseamnă că vrea să se citească *a tău*, rimă la *Dumnezeu* următor.

Ar fi o „rimă rea” – și cu asta revenim la studiul lui Titu Maiorescu din mai, 1871. Criticul spune că, dintre poeziile publicate de Eminescu până acum, *Mortua est!* este „cea mai bună” – dar face, totuși, observația că și aici „sunt defecte, ce trebuiesc neapărat îndreptate”. Aceste „defecte” sunt: „abuz de cuvântul *pală*”, „uneori gândiri și expresii prea obișnuite”, „rime rele”. Rime rele în *Mortua est*? Poate *sting/plăng* – singura din tot ce citează criticul. *Tău/Dumnezeu* ar fi, însă, o rimă rea; criticul o îndreaptă: *ateu/Dumnezeu*.

Repetăm, considerăm că aceste sunt argumente că Eminescu a vrut textul inițial așa cum îl avem în prima tipărire. Problema este, însă, că rostirea/recitarea, în cazul cuvintelor despărțite

formate cu alfa privativ, cere accent pe acest a inițial. Grafia *a tēju* se citește *à tēju*. Și alfa privativ, și căciula pe -e o indică. Ca să iasă, însă, această lectură, ritmul cere o silabă în plus în piciorul anterior, așadar: *e'ntórsu și à tēju*, cu accent pe o și citirea lui -u final. O asemenea secvență ritmică va cere, însă, la rândul ei, în versul următor: *nu-i scrisu Dumnézeu*, accent firesc pe *scrisu* dar citirea lui -u final, accent nefiresc, mișcat, pe *Dumnezeu*. N-am fi insistat, dar am văzut că în a doua tipărire a poemului, în „Critice” (1874), Titu Maiorescu elimină peste tot -u final – și nu mai există nici măcar posibilitatea pur teoretică a unei astfel de lecturi.

Lectură care este, însă, în concordanță cu amintita tradiție istorică privind ascunderea numelui zeului suprem: se poate ascunde prin tăcere, ori prin evitarea numelui corect.⁸ Lectură care, apoi, este în concordanță cu ideile din *Sărmanul Dionis*, nuvela publicată de Eminescu în 1872. La un moment dat, Dan are superbia să cugete asupra celor divine, și atunci: „*Vum! sunetul unui clopot urieșesc – moartea mării căderea cerului – bolțile se rupeau, jumalțul lor albastru se despica, și Dan se simți trăsniț și afumat în nemărginire*”. Până aici, suntem în atmosfera din *Mortua est!*: *Se poate ca bolta de sus să se spargă / Să cadă nimicul cu noaptea lui largă...* Continuarea, însă, readuce în atenție acea magie a numelui care ne preocupă: Dan-Dionis rostește pe jumătate numele zeului suprem, „*și un glas resună în urmă-i: nefericit, e ce-ai îndrăznit a cugeta? Norocul tău că n-ai pronunțat vorba întreagă...*”⁹ Așadar, în *Sărmanul Dionis* personajul este salvat pentru că s-a oprit la jumătatea cuvântului; în *Mortua est!* putem înțelege, deduce din logica

faptelor (sau din ceea ce numim realitatea textului) că schimbarea accentului evită același contact cu numele adevărat al divinității. Următoarea ocurență a termenului¹⁰ în „Convorbiri literare” va fi în poemul *Înger și Demon*, din 1 aprilie 1873, unde este scris așa: *Ah! acele gânduri toate îndreptate contra lumii, / Contra legilor ce-s scrise, contra ordinii'mbrăcate / Cu-a lui D-zeu numire...*

Desigur, se citește accentul firesc în ritm – dar nu este scris numele întreg.

Toate aceste explicații editoriale (nici nu îndrăznim a zice că este o „demonstrație”) își găsesc, de fapt, resortul în critica lui Anghel Demetriescu din 1874, la care ne oprim¹¹. Printre destulele ineptii ale pedantului filolog găsim, acolo, și câteva observații despre ritm și accente în vers care ne pot da măsura înțelegerii poeziei lui Eminescu de către contemporanii săi – singurul lucru care ne interesează, în fond. El citează schimbat (parcă toată lumea vrea să schimbe versurile lui Eminescu, încă de la debutul poetului):

Un vis ce își mõeie aripa'n amar / Ast-fel a trecut d'al lumii otar și comentează: „Pe care silabă pune cineva tonul din vorba trecut, pe tre or pe cut? Dacă pune pe tre versul e negreșit corect, dar pronunțierea va fi schimonosită și licența poetului nu poate merge până acolo”. Versul este, reamintim: Astfeliu ai trecut de al lumii otar (nu Ast'fel, d'al). Înțelegem că în epocă -iu final regiza accentul: àst-fel, dar astféliu, ceea ce Anghel Demetriescu nu vrea să accepte (ceartă pe ortografie). Tot el, însă, citează mai departe o revistă umoristică a vremii, și abia aceasta ne

atrage atenția: „...Versurile ne aduc aminte ceea ce un glumeț a scris în *Perdaful*¹², foaie umoristică ce se publică în *Iași*“. Urmează două strofe din parodia *Perdafului* (la *Mortus est!* și la *Împărat și Proletar*) – din care cităm, cu accentele puse de foaia umoristică: *A fi sau a nu fi? E calambur, poveste / Scomită de anticii istorici muritori? / Căci à fi însemnéază aceea ce nu este; / A nu fi e o horă de candide neveste / Ce'n stele și în lumină apare une-ori*“. Anghel Demetrescu urmează: „Deși glumețul de la *Perdaful* se silește a arăta, prin versurile ce reproduserăm, divagările poetului de la *Convorbiri*, noi din parte-ne însă mărturisim că suntem departe de a-l blama într-atât“.

Nu ne interesează așa-zisul adevăr științific al acestor critici de epocă (deși chestiunea merită interes și ar trebui cunoscută) – ci doar faptul în sine: contemporanii lui Eminescu citesc *Mortua est!* încercând să pună accent pe cuvinte, schimbând accentele poetului. A fost, oarecum, o discuție, oamenii și-au pus întrebări. Trist este că n-a răspuns Eminescu însuși acestor critici (nu mă refer la *Criticilor mei*, ci la texte ziaristice). Ciudat este că cei care discută evită tocmai versul final cu acea grafie specială care cere accent pe *a*. Oricum ar fi, această grafie trebuie păstrată într-o ediție Eminescu: toată bibliografia consultată și citată mai sus sugerează concordant că ține de voința autorului. Este, în fond, vorba de ceea ce edițiile din autori clasici greci sau latini numesc un *happax legomenon*, cuvânt care apare o singură dată în opera unui autor sau chiar în limbă.

Să luăm, însă, punctuația poemului pentru a vedea dacă sensurile sunt în concordanță cu această grafie. Mai întâi, versul 22: *De ce-ai murit înger*

cu fața cea pală. Titu Maiorescu este cel care instituie virgula după *înger*, păstrată la toți editorii în lanț: în „Convorbiri literare” nu există această virgulă, sensul fiind *ai murit ca, în chip de înger*. Situația se repetă la v. 66: *Au moartea ta înger de ce fu să fie?*, din „Convorbiri”, devine, cu virgula vocativului instituită de acelaș prim editor: *Au moartea ta, înger, de ce...*

Dar sunt alte sensuri, iar logica ne obligă să-l separăm pe poet de editorii săi. De două ori poetul spune ceva – de două ori editorii interpretează la fel, altfel. Pe scurt, în logica grafiei *a tēu* de mai sus, și în contextul debutului eminescian la „Convorbiri literare” cu poeme angelice, dilema sufletului poetic în *Mortua est!* este dacă are, sau nu, de-a face cu un înger disimulat, dacă a murit „îngerul” sau „demonul”. Apostasia din *Venere și Madonă* („apostat-inima mea”) ori din *Înger și Demon* („el – un suflet apostat”), ca oscilare continuă între angelic și demonic în viața omului în general – această apostasie este „a tee”, adică n-a fost încă înșigilată de către zeu, definită de o parte sau de alta, numită; acestei apostasii i se aduce un argument așa-zicând ontologic: îngerii ei înșiși se disimulează, iar acesta, de aici, nu știu, zice poetul, dacă este înger sau demon – dar, pentru că semnele divine se rostesc astfel, este mai degrabă demon.

Am dreptul, în acest punct al demonstrației, să mă refer la versul 15 din „Convorbiri”: *Când tocsul s-aude l-al vrăjilor caier*, îndreptat în ediția întâi în *Când torsul s-aude l-al vrăjilor caer*, și devenit curent astfel (comentatorii eminescieni discutând, mai ales, un vers manuscris: *Când torsul s-aude l-al vremilor caer* superb, desigur, dar mult anterior

datei publicării: se folosesc, în general, forme de prin 1866 pentru a suplinii tipăritura din 1871, patru ani diferență!). Redau sec fișa mea la ediție (mă autocitez pentru autenticitate, altfel știind că această ediție, într-un tiraj atât de mic, academic adică, nu putea să ajungă până la dl. Dorel Vișan, de pildă, înainte de a i-o fi oferit eu însumi – și nu fără strângere de inimă că rămân mai sărac cu mine): „*Caierul vrăjilor* nu putea fi un caier moale, de lână. De vreme ce avem *tocs*, pentru *tocsin*, cu sensul: *clopot de alarmă, sirenă*, trebuie să acceptăm zgomotul strident al vrăjilor/vrăjitoarelor. *Caier*, scris *caieru*, după ce avea în versul anterior *pept*, vine de la *încaier*, *încăierare* (sens material: păruială, luare de păr/*caier*). Este vorba de încăierarea, încaierul, caierul vrăjilor la miezul nopții. Momentul e bine fixat în *Melancolie*, *Se bate miezul nopții* etc. (clopotnița, străveziul demon). Vezi și aici v. 2: *Un sunet de clopot în orele sfinte*, cu observația că *orele sfinte* și *al vrăjilor caier* sunt în aceeași opoziție ca *sunet de clopot* și *tocs*, după modelul *Înger și Demon* etc. Manuscrisele nu oferă soluții (există acolo inclusiv forma *S-aude torcându-se-al vrăjilor caër*, care întărește *tocsul* dar atrage atenția asupra grafiei *caër*) – dar nici revista nu poate fi suspectată că a introdus un neologism atât de prețios: *tocsul*. Este voința autorului. Sensul gramatical: când se aude *tocsul* caierului vrăjilor, acest (în)caier fiind, de fapt, el însuși *tocsul*, clopotul de alarmă. În formele manuscrise anterioare pasajul are conotații magice mai accentuate: *Atuncia când magic pământu-și deschide*, iar în *Memento miri* întâlnim: *Împărații sori se-ncaier*”

Adaug: prin acest zgomot vrăjitoresc trec demonii în și dinspre rai – aici, poete că fură o oră sfântă...

Față de atâtea imponderabile ale textului – multe, reîngreunate forțat prin ediții – nu prea văd unde mai e loc pentru *ateism* la Eminescu în *Mortua est!* Este poetul ateu dacă descopere și afirmă că demonul întoarce semnul, disimulează, mimează sfințenia? Este această disimulare atee? Surprinde el momentul exact al trecerii din înger în demon a „entității” pe care o plângea și acum este gata să râdă de el însuși? Orice interpretare totală trebuie să țină cont, însă, de sensurile parțiale, ca în *Lucretius* (IV,500): când nu poți pătrunde adevărul ultim, pune-ți în minte să descâlcești, cel puțin, cât mai pe înțeles, adevărurile ivite pe parcurs.

Unul dintre acestea fiind că la Dumbrăveni se recită și se comentează în cor fertil poezia ca adevăr, iar nu adevărul ca poezie.

N.Georgescu

(Luceafărul, Nr. 7/2017)

Cantemir și fiul său Cantimir

Versul 11 din **Epigonii**, *Cantemir croind la planuri din cuțite și pahară*, s-a discutat mult: ce să caute Dimitrie Cantemir între poeți, ce planuri să fi croit el *din cuțite și pahară* încât numai Eminescu să fi știut de ele. Ironic, Anghel Demetriescu zice că Eminescu l-a confundat cu Constantin Cantemir, căruia Miron Costin i-a zis o dată „mai des cu paharele și mai rar cu orânduielele” – și care, se știe, l-a condamnat la moarte pe cronicar. Dar, zice criticul, Constantin Cantemir „în chestiuni de literatură era o nulitate patentă” – cu vorbele lui Neculce: „carte nu știa, numai ce iscălitura învățase de a face.” În concluzie, Eminescu încurcă rău lucrurile, tocmai el „care în ochii unora trece

drept un puț de erudiție și de adânc cunoscător al istoriei și literaturii naționale”.

Lucrurile au rămas încurcate, D. Murărașu sintetizând situația și considerând că a găsit planurile lui Dimitrie Cantemir croite din cuțite și pahare: ar fi vorba de masa oferită de Țarul Petru I la Iași, la 28 iunie 1711, domnitorului și boierilor moldoveni – și, mai aplicat, de planurile pe care și le făcea în ascuns Dimitrie Cantemir să-și întemeieze o dinastie cu ajutor rusesc.

Rămâne întrebarea: ce caută, totuși, Dimitrie Cantemir între poeți – și se adaugă, iată, alta: de ce ar fi ținut Eminescu neapărat să-l glorifice pe domnitor ...pentru asemenea intenții ascunse, nerealizate de altfel? În plus, cuțitele și paharele nu apar în citatele date de Murărașu despre banchetul de la Iași...

În 1962, Zoe Dumitrescu-Bușulenga sugera că ar putea fi vorba, în acest vers eminescian, de Antioh Cantemir, fiul domnitorului, marele poet rus – dar același Dimitrie Murărașu se opune categoric: „Nu se poate primi părerea Zoei Dumitrescu-Bușulenga (în *Analele Universității București, Secția Științe sociale-Fikologie*, vol.25, XI /1962/, p. 599-561) că Eminescu s-ar fi gândit la Antioh Cantemir, autorul *Satirelor*. Eminescu are în vedere pe scriitorii care au scris o limbă „ca un fagure de miere” și care reprezintă „zilele de-aur a scripturelor române”. Antioh Cantemir nici nu ne cunoștea limba și și-a scris opera în rusește. Chestiunea se lămurește prin *Lepturariu...*”

Polemica s-a oprit aici, Zoe Dumitrescu-Bușulenga n-a mai revenit, D. Murărașu rămâne singur în arenă și opinia lui se ia de bună. A atașat această opinie la

ediția sa din 1972, care este mult consultată și citată, care s-a reeditat în 1995 la Editura „Grai și suflet – Cultura națională” cu o *Postfață* de Eugen Simion, și care aflu că s-a reeditat acum, recent, la Fundația Culturală Națională, cu o *Introducere* de Eugen Simion (nu cunosc cartea).

Și totuși, Maica Benedicta are dreptate.

Să spunem mai întâi că revista *Convorbiri literare*, 1870, tipărește *Cantimir croind la planuri...* (Numai Bogdan-Duică, Ibrăileanu și D. Mazilu au astfel în edițiile lor; I.E. Torouțiu discută formele, ironizează „ilinica pițigăiere Cantimir” și cere „virila și frumoasa formă Cantemir, cu succesiunea vocalelor a-e-i”; și manuscrisele au forma cu –e, dar sunt anterioare anului 1870; D. Murărașu nu discută, nu semnaleză măcar forma cu –i.) Orice s-ar zice, este o delimitare. Iar pentru că întreaga discuție se poartă pe *Lepturariul rumânesc cules den scriptori rumâni*, de Aron Pumnul, să revenim acolo. Într-adevăr, acolo Aron Pumnul antologhează o poezie de Iancu Văcărescu (Poet rumânian), și imediat după acesta fragmente din Dimitrie Cantemir (“Demetru Căntemir” la cuprins, Cantemir în corpul lucrării) – ordinea din **Epigonii**: *Văcărescu cântând dulce a iubirei primavară, / Cantimir croind la planuri din cuțite și pahară. Lepturariul are, aici, primăvară*, Eminescu păstrează italianizant, *primavară*, diferență semnificativă pentru că este alături de cealaltă, Cantemir. Tot *Lepturariul* are, însă, în același tom dar mult mai departe, și o antologie din *Satirele* lui Antioh Cantemir, în traducerea lui A. Donici și C. Negruzzi din 1844.

Numai dacă citești de plăcere – și este o traducere românească ce te invită – ajungi, în cele din urmă, la *Satira III*, denumită *Cărăpteriiile oamenilor*, și

la versurile 105-147, despre cel de-al patrulea caracter, al „limbutului lăudăros” – unde dai de sursa **Epigonilor**. Este vorba de un Longin, cetățean moscovit, care vorbește mult și se laudă încontinuu, de care trebuie să te ferești ca să nu te acapareze. De pildă, dacă-l inviți la masă, îți va povesti pe larg: „...S-a apucat la țară să-și facă-un mare iaz / Al cărui plan el iute din buzunar îl scoate; / De l-a uitat acasă, începe a ți-l face, / Cuțite, furculițe pe masă întinzând./ Moșia ți-o descrie cu tot venitul ei (...) Aici apoi pe-ntregul croiește la minciuni.” (mai jos, despre un bețiv: „Înflăt la față buget; cu ochii roși și tulburi” ; cuvântul cu accent revine la Eminescu, vezi *Scrisoarea III*).

Traducțiunile nu fac o literatură, cum zicea Kogălniceanu – dar fac foarte bine o limbă, iar Antioh Cantemir a fost tradus într-o românească superbă de către Donici și Negruzzi, încât Aron Pumnul îl preia ca scriptor rumân. La apariția traducerii, în 1844, Vasile Alecsandri avea asemenea cuvinte de laudă: „ acele *Satire* care au dobândit autorului cinstitorul nume de Boileau al Nordului, trebuie să fie primite cu atât mai mare entuziasm din partea românilor, că prințul Antioh Cantemir a fost însuși român și cu atâta mai mare recunoștință că pare să fi fost scrise pentru veacul nostru și pentru noi!”

Putem discuta dacă Antioh Cantemir știa sau nu știa românește, dar mai interesant ni se pare să analizăm o virgulă din **Epigonii**. *Convorbirile literare* tipăresc așa: „Văd poeți, ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere: /Chichindeal...Prale...Văcărescu...” Punctuația este explicativă: virgule și două puncte înaintea enumerării. Nu e vorba de o limbă ca un fagure de miere, cum știam toți de la Maiorescu

încoace, ci de *poeți* care stau ca într-un fagure de miere. Iar „ce-au scris o limbă” are aspect perfectiv: au scris-o, au desăvârșit-o. Se schimbă sensurile...(Aici Perpessicius scoate virgula după *poeți*, dar o păstrează ferm după *limbă*, în ambele ediții ale sale.)

Dar despre punctuația poeziei eminesciene vom mai avea ocazie să vorbim, desigur.

N. Georgescu (Luceafărul, Nr. 8/2017)

MUSTAȚA CULINARĂ

Venind după Perpessicius, în scurta fereastră a libertăților de la începutul anilor 70, D. Murărașu ar fi putut să aibă mai mult curaj cu textul eminescian în covoarele de comentarii și citate (din poet și din criticii lui). Dimpotrivă, el duce textul ca text înainte de Perpessicius, ia din toți editorii ce-i convine fără a semna, interpretează în multe locuri punctuația – atent aproape exclusiv la aspectul de enciclopedie al ediției sale. Repet: am auzit că dl. Eugen Simion a scos o nouă ediție Murărașu (după ce, în 1999, mai scosese una în colecția „Orion” a editurii „Cultura Națională”, sponsorizată de Fundația Soros), am și văzut acea carte cât m-a slăbit ochiul vigilent al primarului comunei Dumbrăveni care a adus câteva exemplare pentru sponsori și pentru aplauze, dar n-o am, s-o răsfoiesc, s-o confrunt cu cealaltă și cu celelalte ediții; îmi rămâne doar speranța că bunul editor de azi, de vreme ce nu rămâne doar la o simplă *Postfață*, ca în 1999, ci are chiar o *Prefață*, va fi dereticat, cât de cât, prin vastul șantier Murărașu ca să poată primi ochi de cititor avizat al

secolului nostru.

Până atunci, mă voi referi la scena pețitorului din Scrisoarea IV, în editarea Murărașu, ca să se vadă cât de simplu se pliază acesta pe edițiile anterioare – deși cunoaște sursele prime ale textului. Iată, în numai două versuri, vreo patru notații care țin de stilistica limbii, pe care editorii nu le iau în seamă și pe care lingviștii nu le studiază, nu le cunosc.

De pildă, interjecția *Ași!*. Iorgu Iordan se ocupă pe câteva pagini din *Stilistica limbii române* (p. 67-70, capitolul *Accent*) de interjecția *ași*, preluând definițiile și citatele din *Dicționarul Limbii Române* (seria Al. Philippide), etimologia dată acolo, delimitându-se, propunând o etimologie proprie. Dicționarul dă, ca etimologie *probabilă*, interjecția turcească *hașa!*, cu sensul „ferească sfântul!, ferească Dumnezeu!”. Iorgu Iordan: „*Etimologia aceasta nu poate fi primită, mai întâi din motive principiale. Interjecțiile nu se împrumută, afară de împrejurări cu totul excepționale, care trebuiesc, deci, lăsate la o parte. E ca și cum am imita felul de a ne exprima durerea, bucuria, revolta etc., ceea ce, dacă poate face un individ izolat, nu face niciodată o colectivitate întreagă(...)* Dicț. Acad. însuși afirmă că *ași!* sună și *așa!*, adică identic cu adverbul modal *așa*, de care se apropie și semantic până la confuzie”. Observația lui Iorgu Iordan privind regimul interjecției este actuală și astăzi, când vedem cât de dificil le este chiar celor care vin din spațiul anglosaxon să exclame americian : „*Oauuu!*”, „*Naiss!*”, etc. Mai interesante sunt, însă, citatele dicționarului, din care preluăm: „*așa* (accentuat *áșa*: cu accentul principal pe silaba

întâia și cu un accent secundar pe silaba a doua; de cele mai multe ori și se pronunță lung, sau se face o mică pauză între primul a și următor)". De pildă: *Socotiți că-i scria răvașele franțuzești, ca în ziua de azi? A' șa! Mă punea pe mine de-i cântam noaptele pe sub ferestrele ei*".

Dicționarul găsește, așadar, modalitatea de a scrie cum el însuși, dicționarul, spune că se pronunță: *a' șa*, cu apostrof larg, ca pentru intonație. Ei bine, iată, pe noi acest lucru ne interesează, și anume pentru un vers din *Scrisoarea IV* de Eminescu. Poetul scrie: „*A-și ! abia ți-ai întins mâna, sare ivărul la ușă, / E-un congres de rubedenii, vre-un unchiu, vre o mătușă...*” El transcrie, deci, silabic, exact cum cere „*Dicț. Acad.*”. Editorii săi nu vor, pun la unison *Ași!* În *Luceafărul*, textul din *Almanahul României June*, poetul reia modalitatea aceasta de a rupe cuvântul, în discursul lui Demiurg : „*Î-ți dau catarg lângă catarg...*”, sugerând vorba poruncuitoare, desigur ; edițiile (inclusiv *Perpessicus* care se supune consensului tacit, mult studiat, în editarea antumelor eminesciene) nu primesc, au : „*Îți dau catarg...*”

Desigur, Iorgu Iordan nu era obligat, pentru observațiile sale, să treacă prin toată literatura. Nu era obligat nici să-l cunoască pe Eminescu; noi nu facem decât să deplângem faptul că nu l-a cunoscut, nu-l acuzăm, ferească sfântul! (cum zice...turcul de mai sus) pentru asta. Dacă ar fi citit versurile de mai sus ale lui Eminescu, ar fi exclamat, fără îndoială, că e bine scris *a-șă!*

Ar fi observat, apoi, cele două grafii: *vre-un unchiu, vre o mătușă*, și n-ar fi uniformizat, ca editorii poetului: *vre un unchi, vre o mătușă*.

(Murărașu: *vre-un unchi, vre-o mătușă*; Perpessicius: *vre un unchiu, vre o mătușă*; Petru Creția – ciudatele forme: *vrèun unchi, vrèo mătușă*). Poetul vrea simplu: *vre-un* legat, și *unchiu*, cu citarea lui *-u* final (ca *basmu*, în *Mortua est!*, ca *cinismu*, în *Scrisoarea III*). De ce? – Unchii, ei, sunt mai curioși decât mătușile, mai dornici să prindă „flagrantul” (îndrăgostiții singuri în cameră sărutându-se); *un unchiu* face cât mai multe mătuși în această privință; printre rudele fetei sunt câțiva unchi – și o sumedenie de mătuși. Oricare dintre aceste explicații este valabilă: oricum, trebuie păstrat *vre-un unchiu, vre o mătușă* – și recitat cu păstrarea ritmului, deci pronunțându-se *-u* final silabic aici.

Uneori, poetul folosește ghilimelele pentru a atenționa asupra sensurilor unor cuvinte; nici acestea nu sunt primite de editori. Iată, suntem la *Scrisoarea IV*, câteva versuri după ce tânăra pereche este surprinsă de unchiul și mătușile fetei. Ce face personajul masculin? – *Tu cu mânilenclăștate, mai cu degetele depeni./ Mai sucește vre-o țigară, numeri fire de „musteți”,/ Și 'n probleme culinare te încerci a fi isteț.* Compare oricine cu textul de azi: *Mai sucești vre o țigară, numeri fire de musteți / Și-n probleme culinare te întreci a fi isteț.*

Nu este vorba, deci, de mustața de deasupra buzei, de firele de la mustața bărbătească. De altfel, cum ar putea cineva să sucească o țigară, adică să pună tutunul în foiță, să răsucească foița și apoi s-o lipească, și în același timp să-și smulgă fire din mustață?! Nu ! *Mustețile* sunt, aici, firele de tutun, vezi mustețile spicului de grâu, de pildă, și anume acele fire care se prefiră/strecoară afară din

foiță și pe care fumătorul le alege, le răsuțește și le îndeasă înapoi, în sulul de hârtie, cu vârful degetelor arătătoare de la ambele mâini.

De ce, apoi, acest prezent, *mai sucești*, din ediții, când avem forma *mai sucește*, din *Convorbiri literare*, atât de expresivă, care indică repetarea acțiunii (formă de prezent iterativ) și care se poate folosi în românește.

Aici e de remarcat – cum să-i spun? – pedanteria lui D. Murărașu, care ține să spună că Maiorescu are în unele ediții *mustață* iar în altele *mustață*. A văzut, deci, textele, dar ne spune numai ce-i convine din ele. Nu este acesta o formă de sadism științific?

Mai sus avem forma *cu mânilenclăștate*, pe care edițiile (până la desființarea apostrofului din scrierea limbii române, în 1953) o redau *cu mânilenclăștate* cu apostrof larg (chiar cu virgulă: *Tu, cu mânilenclăștate...*), iar după 1953 cu cratimă. Forma conjunctă dorită de poet creează expresie de limbă, „mâinile ca un clește, folosite în chip de clește” – pe când apostroful larg descompune cuvintele și arată o psihologie, i s-au înțepenit, „încleștat” degetele. De fapt, el doar ține, acolo, mâinile ocupate cu fabricarea țigării.

Avem, în fine, apostroful distanțat: *Și 'n probleme culinare ...* pe care edițiile vechi îl păstrează, dar atenție: după ce au scos virgula după „musteți”, din versul anterior, iar cele noi uniformizează la cratimă. După virgulă, cum vrea autorul (Eminescu), *și 'n* are sens adverbial : *chiar și în, până și în* ; fără virgulă, cum vor editorii lui, este conjuncție și indică o enumerare – și chiar o concluzie, arătând că pețitorul este bucătar de profesie, aduce vorba la ce se pricepe (mă rog, cine vrea face și

jocuri de cuvinte, dar nu în contul lui Eminescu, totuși!). Sensul este că vorbești de toate, arăți că te pricepi la toate – până și la „de re cuquinaria”.

N.Georgescu (Luceafărul, Nr. 9/2017)

Scrisori de la moara mea

(Patru texte date la *Luceafărul de dimineață*, în continuarea serialului, refuzate politicos de revistă („nu se poate”). Au apărut compact în revista Argeș, octombrie 2017, la rubrica „Scrisori de la moara mea” și în premiera online aici, la Mihai-Eminescu.Ro).

Editor de editor

... O vară întreagă am căutat ediția Murărașu (*Eminescu, Poezii*) scoasă de dl. acad. Eugen Simion la Fundația Națională pentru Știință și Artă de sub egida Academiei Române, prezentată de către dânsul la Dumbrăveni, apoi la televizor (de două ori) și acum, recent, în Aula Academiei Române cu ocazia sărbătoririi a 150 de ani de la înființarea Bibliotecii Academiei Române, și iată că am reușit s-o obțin abia la Chișinău, unde m-am aflat la Congresul eminescologilor, invitat pe jumătate ca să zic așa, dar fiind acolo; am văzut-o, am înhățat-o și n-am mai lăsat-o din mână cu toate protestele distribuitorilor pe motiv că nu sunt în protocol (o privire blândă a d-lui academician Mihai Cimpoi i-a liniștit într-atâta, încât și-au cerut chiar scuze și mi-au oferit încă un exemplar).

Fiind o ediție cu care am lucrat mult, mă interesează, acum, strict profesional pentru

așternerea pe hârtie a diferențelor de text și, poate, pentru alcătuirea unui profil; am scris despre mai toate edițiile critice Eminescu, evitând un cuvânt final numai despre aceasta, pentru că este foarte stufoasă, editorul îl „confiscă” aproape total pe poet construind un „Eminescu al său” – cum îi plăcea și lui Laurențiu Ulici („să avem fiecare pe Eminescu al nostru”), și în general mi-este foarte greu să iau enciclopedismul personal drept ediție critică.

Sunt dornic să încep demonstrația, dar nu pot trece peste *Cuvântul înainte* semnat de Eugen Simion; mai bine zis, aș fi trecut cu vederea studiul dânsului dacă nu mă opreau câteva stridențe, precum „miticul Perpessicius” (expresia este imposibilă, intrând în concurență cu numele fiului lui Perpessicius, Miticuță cum îi ziceam noi, prietenii...), ori „o ambiguitate și mai mare” (asta ar putea fi o „trilemă”? derivă termenul de la „ambitus”?), sau „o purificare totală, etc.” (imposibil: gândiți-vă ce ar putea să însemne o distilare totală: nu mai rămâne nimic, totul devine abur). Îmi pare rău s-o spun, dar respectul pentru adevăr mă obligă: „Cuvântul înainte” de acum, care este „Postfața” lărgită la ediția din 1995, este plin de neatenții (are și erori de tipar, citate greșite din poezie, punere în pagină halandala, citate fără trimitere, etc). Puteam să afirm despre Petru Creția „sed magis amicus...Plato” pentru că în spatele emendațiilor sale se vede munca și pasiunea, lui lipsindu-i doar dialogul cu textul înaintașilor, chestiune de manieră în fond – dar în cazul de față trebuie să revin: Amicus Plato, sed magis amica veritas. Așadar: cred în programul lui Eugen Simion, l-am susținut public, realizările sunt de admirat – însă... când greșește, greșește. Și greșește când pune mâna

să facă singur, după dictonul „Si natura negat facit indignatio versus”. Trebuia să se păstreze în poziția înaltă de coordonator al programului – și să găsească un specialist pentru editarea lui Murărașu.

Poate veți spune, cei care ați citit cartea ca mine, că greșește numai în amănunte – dar vorba aceea, micile supărări devin mari când sunt foarte mici și foarte, foarte multe. Nu poți spune, de pildă, în acest *Cuvânt înainte*, că Murărașu îl citează la comentarii numai de două ori pe G. Călinescu – când chiar în *Indicele de nume* al cărții – pe care se presupune că l-ai făcut chiar tu, ca editor, sau, oricum, că ți l-ai adjudecat – vezi că este citat de ... 33 de ori. Înțelegi, în cele din urmă, că se referă la comentariile privind *Odă (în metrul antic)*, unde așa este, dar să nu știi că lui G. Călinescu nu i-a plăcut acest poem eminescian? D. Murărașu e delicat că nu se referă mai în amănunt la asta – și-l citează pe N. Sulică în partea de izvorăstică a notelor sale. Tună și fulgeră dl. Eugen Simion, și se oprește în adagii de tipul „așa suntem noi românii”, nerecunoscători, nu avem intuiția valorii pe moment (truisme de acest fel se mai rulează, la noi, doar la jocurile de fotbal, de către comentatorii sportivi dornici să definească specificul național după vârful bocancului)... și-l deranjează grozav că un N. Sulică oarecare este citat înaintea lui G. Călinescu. O fi, dar se poate, ca istoric literar – căci editologia, în istoria literară se încadrează – să nu știi care a fost relația de citare a lui G. Călinescu față de eminescologii bucovineni? Nu există numele lui I. E. Torouțiu în *Istoria...sa*, pentru că acesta l-a combătut acerb pentru ediția Eminescu și pentru *Viața lui Eminescu*, nu există numele lui Lecca Morariu, nici al lui D. Murărașu; nu că nu-i combate

sau rezumă – pur și simplu n-au nume acolo; și cu toate acestea, în comentariile sale din 1970-1972, D. Murărașu îl citează, cum văzurăm mai sus, de 33 de ori (pentru comparație, pe N. Sulică îl citează, după același *Indice de nume* al lui Eugen Simion, numai de 7 ori) – cu bune și cu rele, desigur, dar exact. E cazul să spună dl. Eugen Simion asemenea lucruri: „Nu știm ce-l determină pe onestul și învățatul clasicist să-l ignore cu atâta obstinație pe incomodul, eruditul G. Călinescu și nici nu vreau să îndrept discuția spre acest accident, dar semnalez cazul cu tristețe, pentru că absența din comentariile bogate ale lui D. Murărașu limitează și împuținează considerabil informațiile despre subiect și verosimilitatea lor.” (Observați, rogu-vă, fraza: *nu știm... și nici nu vreau...; absența* cui sau a ce? Pare stil oral prins de un microfon și pus pe hârtie fără corectură.)

Trecem (adică, poate revenim mai jos). Atitudinea aceasta, însă, – cum să-i spun? – paternalistă? a lui față de D. Murărașu nu e de loc corectă. Zice să l-a cunoscut personal, prin 1961, la Biblioteca Academiei, „în mica bibliotecă de manuscrise” (mai jos: „în mica sală de la etajul întâi” – chiar așa? E destul de mare, vă asigur; cred că-l strânge partea de care nu trebuie să vorbească din literatura română), apoi i-a publicat unele studii, în 1962, la *Gazeta literară* – și : „L-am pierdut apoi din vedere și după o vreme am aflat că dispăruse așa cum trăise: cu discreție și bună cuviință. N-am pierdut însă din vedere studiile lui despre *Eminescu și clasicismul greco-latin* (1932), *Naționalismul lui Eminescu* (1932), *Eminescu și literatura populară* (f.a.), ediția sa de *Scrieri politice* din 1931, și, cu precădere, traducerile sale din *Lucrețiu și Virgiliu*.” (p.VI). Doar atât?! *Eminescu și*

literatura populară nu e o carte, e studiul introductiv la marea, importanta ediție a lui D. Murărașu *Eminescu: Literatură populară*. După 1962, când îl pierde din vedere dl. Eugen Simion, D. Murărașu devine foarte cunoscut, deloc „discret” ci dimpotrivă, destul de incomod, prin studii (cărți tipărite, primite cu belșug de comentarii în presă) și ediții (cea de literatură populară, din 1936, reluată, cea pe care o reeditează astăzi Fundația Națională pentru Știință și Artă) care ar fi trebuit să treacă și pe sub ochii lui Eugen Simion. Parcă învață puiul pe găină, cum se spune. D. Murărașu avea dreptul la o bibliografie – lucru ce se face în mod obligatoriu în cazul unei ediții – la o cunoaștere mai bună a implicării lui în literatura română, adică la ochiul unui, cel puțin, specialist.

Dar... mi se termină condeiul și nici pe sfert n-am epuizat „dialogul” cu editorul, ca să pot trece și la materia editată. Poate pe data viitoare.

2. 0 ediție „învârstată”

Reeditându-l pe Murărașu, dl. Eugen Simion face și considerente de istorie literară, nu numai de specific etnic: „Când s-a apucat s-o pregătească, apăruse deja o bună parte din marea ediție a lui Perpessicius, începută în 1933 (primul volum a apărut în 1939) și, după obiceiul adamismului românesc, neîncheiată de criticul eminent și stăruitor până la sacrificiu care o pornise.” Nicidecum: Perpessicius încheiase, cu volumul VI (1961), marea sa epopee – urmând ca, din 1965, să-l scoată pe Eminescu în seria *Scrieri literare* de la Minerva, o reeditare cu note prescurtate – care va cunoaște o a doua ediție, în colaborare cu d-na Aurelia Rusu, cea care duce foarte sus această

ediție după Perpessicius, stând într-un paralelism cronologic dar, mai ales, într-un dialog continuu, fertil, cu ediția MLR (care, după 1961, nu mai este „a lui Perpessicius”, ci „a lui Oprea”, cu Petru Creția și D. Vatamaniuc la timonă – și iată, pentru că am păstrat eticheta simionescă, putem prelungi și sugestia care vine de la el: „adamismul” are, la noi, pereche, semn de echilibru, chibzuință etc. – lucruri care comentatorilor specificului nu le convin de loc). Aurelia Rusu are principii diferite de editare, corectează multe erori de lecțiune – de pildă, cam pe toate, foarte multe, din ediția Flora Șuteu căreia Eugen Simion i-a semnat prefața în 1964 (ediția Aureliei Rusu este primită, ca al IV-lea volum din *OPERE*, la aceeași editură Grai și suflet, în 1995, imediat după cele trei volume Murărașu cu *Postfața* lui Eugen Simion)...și reprezintă azi, ca editor și eminescolog, linia perpessiciană în toată splendoarea și plenitudinea ei.

D. Murărașu se referă, în notele sale, la volumele I-VI din ediția Perpessicius, venind în 1970 după ce programul înaintașului său se încheiase. Mai ales vol. VI, care cuprinde literatura populară, a fost discutat viu: după ce criteriile introduce editorul în zona literaturii populare poeme ca *Miron și Frumoasa fără corp*, *Fata în grădina de aur*, etc.? În ediția sa din 1970-1972, D. Murărașu le trece la opera poetică propriu zisă – dar, atenție vă rog: în ediția sa din 1936 la *Poezia populară* a lui Eminescu, și el le avea tot aici. Face o întoarcere de șurub, așadar.

Dar asta ține de textul ediției de față, noi n-am ieșit, încă, din *Cuvântul înainte*. Pentru a înțelege motivația reintrării lui D. Murărașu în 1970 în atenția editurilor de stat, trebuie să mai amintim

de aspra critică a ediției Perpessicius făcută în 1960-1961 de către Institutul de lingvistică al Academiei Republicii Populare Române. Avându-l pe Ion Crețu „la fileu”, revista *Limba română* publică numere la rând liste de cuvinte din ediția Perpessicius care trebuie îndreptate. Nu insist, am comentat cam toate exemplele în altă parte (unele dintre ele, și în *Ediția Perpessicius* pe care Eugen Simion mi-a publicat-o acum câțiva ani la Fundația Națională pentru Știință și Artă); Ion Crețu lansează inclusiv acuzația de plagiat după C. Botez a lui Perpessicius.

Colectivul *Dicționarului limbii poetice a lui Eminescu* (coordonat mai întâi de Tudor Vianu iar, după el, de Șerban Cioculescu), dicționar ce se elaborează în acești ani, a restrâns lista și a publicat-o în anexa cărții. Se pune, așadar, problema ca Perpessicius să-și reediteze ediția – și să țină cont de aceste îndreptări de text, el era chiar somat s-o facă. În ediția a doua a sa, aceea de *Scrieri alese*, Perpessicius răspunde acestor critici foarte ferm: nu schimbă nimic (acceptă doar două lecțiuni ale lui Traian Costa), spune că acesta este ultimul său cuvânt, nu acceptă „colective” de editori la un singur text – ci vrea responsabilitate deplină, personală, asumată, a unuia singur. În aceste condiții apar proiecte paralele. Ion Crețu, autor la *Dicționar*, are o ediție a sa pe care vrea s-o publice (el publicase poeziile lui Eminescu și în perioada interbelică). Nu i se permite – ultima carte a acestui curajos profesor de liceu, eminescolog ce a trecut peste război, fiind o cronologie eminesciană. Gheorghe Bulgăr, autor de asemenea la *Dicționar*, are o ediție cu toate emendațiile din listă – și o ține ani la rând la Editura Junimea, fără a i se da voie s-o publice.

Dânsul mi-a spus și că Tudor Vianu discuta frecvent cu Perpessicius în birourile Institutului de lingvistică despre corecturile pe care le cereau tinerii și mai vârstnicii său angajați – dar și că s-a opus foarte ferm Zoe Dumitrescu-Bușulenga să apară o ediție Eminescu alternativă la Perpessicius, pentru a proteja un simbol, cum am zice astăzi. Flora Șuteu, iarăși colaboratoare la *Dicționar*, scoșese, deja, în 1964, ediția de *Proză literară* (împreună cu Eugen Simion, *Prefațată* de Eugen Simion, dar *Nota asupra ediției* de Flora Șuteu: responsabilitatea este difuză, așadar). În revistele științifice precum *Limba română* (dar imposibil să nu fi fost însoțită și de *Gazeta literară*; dl. Eugen Simion ar face bine să-și răscolească memoria și să ne spună; nu e de crezut că ignoră aceste lucruri de vreme ce-l vedem implicat în ele...) se milita pentru o ediție nouă – cu, desigur, minimalizarea celei devenite standard.

Pe acest fond se așterne ediția Murărașu, nouă, într-adevăr, față de model – dar nouă, în ce fel? Editorul nici nu-i bagă-n seamă pe autorii *Dicționarului*, nu citează măcar cartea, nu ține cont de niciuna dintre propunerile lor, justifică chiar păstrarea lui *-u* final în cuvinte oarecum *voiu=voiesc*, acceptă doar aceleași două modificări propuse de Traian Costa – dar vine cu o altă organizare a materialului poetic, amestecă, adică, antumele cu postumele. Această idee s-a discutat în presa românească din timpul războiului, la apariția volumului III din ediția lui Perpessicius, și un critic precum Vladimir Streinu scria despre necesitatea unei ediții „învârstate” a poeziei lui Eminescu. În 1966 Vladimir Streinu revenea asupra temei, în revista *Luceafărul*: „O viitoare ediție critică va avea, așadar, plecând de la exactitatea

absolută, în privința aceasta, a lui Perpessicius, să distingă între poeziile pe care Eminescu însuși, trăind, le-ar fi publicat și cele pe care, oricât ar fi trăit, le-ar fi reținut de la tipar.(...) Ediția critică viitoare va avea, așadar, să clarifice ideea de operă postumă mai întâi, iar apoi să cronologizeze pe baza stabilirilor lui Perpessicius producția eminesciană în întregime și, printr-o inserție exactă a *Postumelor* în procesivitatea firească a operei întregi, să înlesnească viziunea celei mai complexe deveniri artistice românești". Este exact programul lui D. Murărașu – care păstrează chiar termenul: „Am organizat opera poetică a lui Eminescu astfel că antume și postume se *învârstează* ca într-un buchet de flori variate, nu am pus hotare între ele.” (s.n.) De ce nu-l citează pe Vladimir Streinu? Nu știu...Poate știe dl. Eugen Simion.

Oricum ar fi, este o opinie de generație, a circulat vreo 20 de ani. A nu se înțelege, însă, că D. Murărașu îl desface și-l reface pe Perpessicius, că ar fi aceeași ediție construită altfel. Se ocupa editorial de Eminescu încă înaintea lui Perpessicius și avea lucrările sale de sertar. El păstrează enciclopedismul, îl accentuează chiar – aducând în atenția intelectualității anilor 70, spre încrederea sau indignarea unora, nume uitate sau criptate din perioada interbelică, precum I. E. Torouțiu, Lecca Morariu, I. M. Rașcu, N. Sulică...În privința textului – la poezia antumă eminesciană ne referim, pentru că aceasta „face diferența” în interpretările editorilor – D. Murărașu merge foarte aproape de Perpessicius, iar când aduce forme din C. Botez, Al. Colorian, G. Ibrăileanu etc. nu semnalează. Are o punctuație proprie, dar în punctele fierbinți păstrează modelul. Păstrează modelul și în privința

cronologiei, respectând, oarecum, recomandările lui Vladimir Streinu – dar aici aduce argumente pentru cele câteva abateri. În general se poate spune că D. Murărașu validează ediția Perpessicius, în contextul iconoclast al anilor 50-60 când s-a intenționat scoaterea ei din circuit, înlocuirea cu altceva. Lasă pentru viitorime doar speranțe – și acestea, ascunse, pentru că nici un editor de după Perpessicius nu se ridică pe față împotriva lui Perpessicius (pieziș, da: sunt chiar cazuri când se combină principii și viziuni opuse – doar pentru originalitate). Complicatul șantier al lui Murărașu are nevoie, însă, de explicații – pe care nu le putem culege din reeditarea lui Eugen Simion, fie pentru că nu dorește să ni le dea, fie pentru că nu le consideră importante – fie, mai sigur, pentru că nu cunoaște faptele. Dânsul pare a fi reeditat, mai degrabă, o umbră, o amintire a lui D. Murărașu trecând printre tinerii studioși de la Biblioteca Academiei cărora imensa sală a manuscriselor li se părea strâmtă, prea mică, pentru că-i strângea, probabil, partea despre care nu trebuia să vorbească din literatura română...

Dar iarăși mi s-an tocit condeiul – și trebuie să-l mai ascut.

N.Georgescu

3. C-așa-i românul

Acolo, însă, unde se vede clar că editorul, sau cei care i-au pus sub semnătură ediția¹³, n-a(u) consultat cu atenția minimă cartea pe care o editează, este în privința sumarului. D. Murărașu pune, la „Cuprins”, pentru fiecare poezie identificată ca titlu, pagina unde se află și, în

paranteză, pagina unde o comentează. După această înșiruire, însă, „Cuprinsul” mai are o secțiune: „Comentarii eminesciene”, doar cu pagina unde se află fiecare comentariu. De pildă: „*Mii de stele... dulce seară...288*”, înseamnă că această poezie ar trebui să se afle la pagina indicată. Acolo, însă, dai peste comentariile la „*Făt Frumos din tei*” – și rămâi descumpănit: greșeală în cuprins la Murărașu? În Indicele alfabetic al poeziilor, pentru „*Mii de stele... dulce seară*” ești trimis tot acolo. Greșeală și în Indice?!

Abia parcurgând comentariile te dumirești, citind: „Manuscrisul 2262, f. 187-191 ne-a păstrat versificarea unei aventuri silvestre, în care eroina este o domniță din fantezie, fiica lui Dragoș (Vezi și ed. Perpessicius, VI, 127, cu unele deosebiri de lectură)”. Urmează textul poeziei, pe care Perpessicius o clasificase la literatură populară, și n-o pune în legătură cu *Făt Frumos din tei*, lucru pentru care îl cam admonestează Murărașu în comentarii. Este un titlu inexistent în ediția Simion, pentru că este scos și din Cuprins, unde Comentariile eminesciene lipsesc, și din Indicele de poezii. Bravul editor de azi, văzând că e ceva încurcat, că se dublează unele trimiteri, scoate aceste Comentarii ca să-l... salveze pe Murărașu.

Editorial, este un lucru foarte grav, pentru că D. Murărașu presară comentariile sale cu multe fragmente închegate, variante, poezii fără titlu (cărora le dă ca titlu primul vers) – pe care le găsim identificate ca atare în alte ediții dar el nu le scoate în față, nu le pune în corpul poetic propriu zis. Este vorba de poezii precum: *Cântecul lăutarului*, *Sala-i mare strălucită*, *Iubito, dulce inger*, *Christ* etc. (am dat doar câteva din vol. I),

în total 12 titluri pentru vol. I, 18 pentru vol. al II-lea și 37 pentru volumul al III-lea. E și mai grav că, făcând un sondaj, observ că *Terține* se află și la Eugen Simion, dar numai în Indicele de poezii. La fel, *Cântecul lăutarului*. A operat, așadar, o selecție? I-au scăpat acestea câteva? A observat cineva dintre cei care au lucrat la această carte că trimiterile acelea duble aveau sens? Din 67 de titluri, câte se vor fi păstrat ca trimiteri? Este cazul să verificăm?

Cu riscul ca aceste notații să pară un referat de serviciu, iată situația numai pentru primele două volume din ediția Murărașu. *O călărire în zori* (variantă) este în indicele lui Eugen Simion fără indicarea paginii, așa: *O călărire în zori*: (cele două puncte atârnă în gol), *Din străinătate* (variantă) nu este, *Cântecul lăutarului* este, *Catrene* sunt, *Sala-i mare*, *strălucită* nu, *Iubito*, *dulce înger*, nu *Fragment /la Steaua vieții/* nu, *Când sufletu-mi noaptea* nu, *Christ* are trimitere corectă: vezi *Dumnezeu și om*, *Care-o fi în lume* (variantă) nu, *Milly* da, *Aducând cântări mulțime* da.

La vol. II : *Mii de stele...dulce sară* nu este, *Luna iese dintre codri* nu, *Hai în codru la izvorul* nu, *Terține* da, *O dată te-am văzut* (confundă cu *O dată te văzusem*), *Confesiune* da, *Bolnav în al meu suflet* da, *Luna trece lin prin ceață* nu, *Stam la fereastra susă* (trimite la *Lectura*, corect), *Oricare altul* nu, *Sauve qui peut* da, *Le Baron de Trois Étoiles* da, *Patria vieții e numai prezentul* nu (un splendid concentrat eminescian la *Cu mâne zilele-ți adaogi*), *În lumina albastruie* nu, *Ce s-alegea de doi nebuni*, *iubito* da, *În fereastra dinspre mare* da, *Astăzi sunt setos de forme* nu, *Eu te iubesc*, *a mea Irenă* nu.

Repet: D. Murărașu consideră că acestea sunt titluri

care trebuie reținute ca atare, dar nu le scoate în vedetă, le pune doar în comentarii; în edițiile de după el, multe au devenit titluri definitiv incluse între poeziile eminesciene. D. Murărașu mai are, încă, în comentariile sale, și alte fragmente de poezii eminesciene, unele care se pot susține ca poeme încheiate – dar nu le „creditează” în acest indice de rezervă al său. De pildă, din șantierul la *Despărțire*, „Și ce să voi eu de la tine” (9 strofe), etc. Editologia eminesciană după Murărașu și Perpessicius merge preluând asemenea fragmente, de la note și comentarii, și făcându-le loc între cele aproape 500 de titluri ale poeziilor încheiate. Chiar Eugen Simion comentează poemul *Napoleon*, individualizat de Murărașu dintre variantele la *Odă (În metrul antic)* și separat de aceasta: alte ediții nu au „curajul” să-l publice de sine stătător. După ce Petru Creția a scos „Constelația Luceafărului” din șantierul la „*Luceafărul*”, fragmentele individualizate de el circulă, sunt citate și reeditate. Este chestie de testare a gustului public, de obișnuire cu noutatea: editorii fac acest lucru treptat. De bună seamă, după excelentul comentariu al lui Eugen Simion la acest poem (*Napoleon*), și el va intra în circuitul public. Așadar: se folosește de metoda pedagogică a editorului pe care-l reeditează – dar îi ascunde intențiile în alte atâtea și atâtea cazuri; nu intră în acest drum al edițiilor succesive, ascunde în loc să dezvăluie. E limpede că cineva a încurcat indicii lui Murărașu, apoi a încercat (tot el, sau poate altcineva) să-l folosească – și a ieșit acest joc de-a *nu și da* ce te pune pe gânduri... Pare treabă de calculator, ajutat de mână stângace – totul, pus în fața celui care semnează și care nu este orientat în ediție. Păcat – dar, cu vorba non-opinentului meu, așa-i românul: are mereu încredere în

bătrâni...Completată: dai un deget – semnează cu mâna toată.

4. Ștefane Măria-Ta, asta e Moldova ta

Să spunem, totuși, că ediția din 1995, pe care o postfața Eugen Simion, are, în această privință, lucrurile puse la locul lor, numai aceasta, din 2017, le încurcă.

În Anexă, D. Murărașu pune o traducere din Carmen Sylva, „Vremea și iubirea”, făcută de Eminescu împreună cu Titu Maiorescu (de aceea o separă de opera pură a poetului). Ediția Eugen Simion trece bucata la Traduceri și prelucrări, deci o atribuie plenar poetului – dar, să râzi nu alta, la comentarii o reia (același text cu literă mai mică) și-i atașează nota lui Murărașu în care acesta presupune că Eminescu a tradus doar versurile iar Maiorescu proza. Ediția din 1995, postfațată de Eugen Simion, avea și o Anexă B, în care se tipărea poezia *Doină*, cu o Notă a redacției: „Deoarece din ediția D. Murărașu, pe care o reproducem, nu a fost inclusă poezia *Doina*, redăm textul acestei creații eminesciene, ca și variantele din *Notă*, după ediția Perpersicius.” Actuala ediție Eugen Simion inovează, adică scapă de anexe (cum a scăpat și de al doilea cuprins al lui Murărașu): pune poemul în corpul volumului – dar la anul 1878-1879, când Eminescu a început laboratorul *Doinei*. Respectă principiul cronologic așa cum crede că l-a înțeles Murărașu – dar uită să dea textul în cursive, cum stabilise acesta pentru poeziile tipărite în timpul vieții poetului. La comentarii, textul încropit în 1995.

Desigur, în 1970-1972 nu i se permitea nimănui să publice acest poem eminescian, este o restituire

necesară, așadar, pentru Eminescu. Dar pentru Murărașu? S-ar fi mulțumit el cu o filă de comentarii încropită după vol. I Perpessicius din 1939? Editorii de azi l-ar fi putut, cred, mulțumi mai bine dacă-i republicau fragmentele cenzurate din, să spunem, *Mușatin și codrul* – cu atât mai mult cu cât aceste fragmente i s-au cenzurat și lui Perpessicius în 1961. Redau, în încheiere, unul dintre ele, această descriere a Basarabiei pe care i-o face Eminescu lui Ștefan cel mare:

*„Pe culmea cea înălțată/El ajunge deodată/Și făcându-și ochii roată/El privește lumea toată;/Vede cerul sfântului/Și fața pământului:
Că departe se-ntind șesuri,/Ce cu ochii nu le măsură,/Unde soarele cel sfânt/Parcă iese din pământ;/Colo-n zarea depărtată/Nistrul mare i s-arată/Dinspre țările tătare/Și departe curge-n mare/La Liman ca și o salbă/Se-nșira Cetatea Albă./Iar pe fața mării line/Trec corăbiile pline,/Trec departe de pământ,/Pânzele umflate-n vânt./Iar privind spre miazăzi/Dunărea el o zări/Într-un arc spre mare-ntoarsă/Și pe șapte guri se varsă./De la Nistru pân-la ea/Țară mândră se-ntindea/Vede șesuri fumegând,/Dealuri mândre înverzind,/Vede codri cum coboară,
Deal cu deal, scară cu scară,/Răsfirându-se pe șes,/Unde râurile ies,/Și pe vârfuri de păduri,/Mănăstiri cu-ntărituri,/Vede târguri, vaduri, sate/Pe câmpie presărate,/Vede mândrele cetăți/Stăpânind pustietăți,/Vede turmele de oi/Cu ciobanii dinapoi,/Cu fluiere și cimpoi,/Iară hergheliile/Petreceau câmpiile/Și s-așterneau vântului/Ca umbra pământului/Și de-a lungul râurilor/S-așterneau pustiușii./Iară șoimul tinerel/Pe deasupra-i zboară el/Și din gură-i cuvânta:/Să trăiești, Măria-Ta!/Câtă lume câtă*

zare/De la Nistru pân-la mare:/Fă-ți odată ochii roată/C-aceasta-i Moldova toată.”

Fragmentul se găsește doar la Chendi, A.C. Cuza și Murărașu, fiind cenzurat după 1944 (la Perpessicius sunt puncte de suspensie), needitat după 1989 – deși pe Google apare – dar, atenție, în cărțile de literatură pentru copii. Eugen Simion îl editează pe Eminescu pentru oameni mari...

N. Georgescu (Argeș, Oct. 2017)

Mihai-Eminescu.Ro

Vedeti si:

1[□] M. Eminescu: *Mortua est!*, „Convorbiri literare”, 1 mart. 1871, p. 15-16.

2[□] Titu Maiorescu: *Direcția nouă, I.* „Convorbiri literare”, 15 mai 1871, p. 85-90; 15 sept. 1871, p. 217-227.

3[□] Titu Maiorescu: *Critice*, București, Socec, 1874. Facem observația că autorul schimbă și textul, nu numai citatele, în volum față de *Convorbiri literare*. În ediția a II-a a *Criticelor* (Editura Socec, 1892) încă intervine în *Mortua est!*, eliminând cele trei puncte în versul citat, până acum, astfel: *La ce... Oare totul nu e nebunie?* Desigur, edițiile actuale din *Critice* refac citatele după ediția Perpessicius. Lipsa unei ediții critice a *Criticelor* lui Titu Maiorescu obligă la aceste verificări, făcând foarte importantă prima tipăritură, cea din revistă.

4[□] M. Eminescu: *Poesii*, Socec & Co, București, 1994, pag. 69.

5[□] Scrisoarea, din 11 feb. 1871, în I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș: *Studii și documente literare*, 1, 1931, p. 319; comentariile, la Perpessicius, în M. Eminescu: *Opere*, Vol. I,

p. 99.

6° M. Eminescu: *Poesii*, Ediția a doua, Editura Socec & Co, 1885, p. 69

7° M. Eminescu: Sărmanul Dionis. Novela. „Convorbiri literare”, 1 dec. 1872, p. 329-340; 15 dec. 1872, p. 278-385. Poemul, la p. 333-334.

8° Fenomen general lingvistic: D. Caracostea atrage atenția că în limba română, de pildă, numele lui Lucifer s-a păstrat în denumirea stelei numite Luceafăr tocmai pentru că s-a schimbat accentul și nu s-a mai făcut legătura nomen/omen) (în vest, numele fiind sinonim cu acela al demonului suprem, s-a pierdut prin interdicția rostirii). (Apud Lucian Chișu: *Prejudecata Caracostea*, Editura M. L. R., 2002, p. 103).

9 O., VII, p. 254

10° M. Eminescu: *Înger și Demon, Convorbiri literare*, 1 apr. 183, p. 16-18 (termenul este reluat în toate edițiile fără prescurtare).

11° G. Gellianu, Anghel Demetriescu: *Schițe literare. Poesiile D-lui Eminescu*. „Revista contemporană”, 1 martie 1875, p. 268-288. Textul, mult remaniat (și fără a mai permite discuția care urmează) și în Anghel Demetriescu: *Opere*, Ediție îngrijită de Ovidiu Papadina, București, Fundația pentru literatură și artă „Carol II”, 1937. Nu e găsește în *Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu*, Ediție critică de I. Oprișan și Teodor Vârgolici, Editura Saeculum, I. O. București, 2002 (3 volume). Vezi și mai sus, nota 3: în lipsa unei ediții critice devine indispensabil recursul la primele tipăriri, caz specific eminescian.

12° “Perdaful” apare la Iași, între 1873-1887. În Biblioteca Academiei colecția are numeroase lipsuri (lipsesc, desigur, și numerele citate de A. D.).

13[□] Mihai Eminescu, *Opere, I. Poezii (1866-1877), II (1878-1883)*, Ediție critică de D. Murărașu, Cuvânt înainte de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2017 (1009 +833 p).